

WILHELM DÖRPFELD AN RUDOLF VIRCHOW

Ο Rud. Virchow απηύθυνε την 28^{ην} Δεκεμβρίου 1890, μετά τον θάνατον του Heinrich Schliemann, επιστολήν προς τον Wilhelm Dörpfeld, το ακριβές περιεχόμενον της οποίας αγνοούμεν. Κύριον θέμα θα ήτο, αναμφιβόλως, ο θάνατος του Ερρίκου Σλήμαν. Ο W. Dörpfeld ανεχώρησεν εις Ιταλίαν μετά του Παναγιώτη Καστριώτη, αδελφού της Σοφίας Σλήμαν, προς παραλαβήν της σορού του νεκρού, η δε κηδεία έλαβε χώραν με πάνδημον συμμετοχήν και, μετά την τέλεισιν παρουσία του Βασιλέως Γεωργίου Α΄ και του Διαδόχου Κωνσταντίνου της εξοδίου ακολουθίας εις την αίθουσαν των εσπερίδων εις την προτέραν του Ερρίκου Σλήμαν ανακτορικήν κατοικίαν «Ιλίου Μέλαθρον», ο ενταφιασμός έγινε εις απλούν τάφον εις το Α΄ Νεκροταφείον των Αθηνών, χώρος τον οποίον ο ίδιος είχε επιλέξει, προκειμένου να βλέπῃ εις το διηνεκές τον Παρθενώνα και το μνημείον του Φιλοπάππου, όπου το έτος 1892 ανηγέρθη επί σχεδίων του Ερνέστου Τσίλλερ, νυν εις την Εθνικήν Πινακοθήκην, το επιβλητικόν και συνάμα μεγαλοπρεπές (κατά τα πρότυπα των αρχαίων τριμερών ηρώων) ηρώον - Μουσωλείον του. Ο W. Dörpfeld έλαβε αυτήν την πρώτην επιστολήν μετά την επιστροφήν του (σαφώς δε μετά την 5^{ην} Ιανουαρίου 1891, οπότε απήντησεν εις τηλεγράφημα του Rud. Virchow, και αυτό διότι εις αυτήν την πρώτην του απάντησιν δεν αναφέρεται εις εκείνην του Rud. Virchow επιστολήν, εις την οποίαν απήντησε μόλις την 13^{ην} Ιανουαρίου 1891).

Ενδιαμέσως, προφανώς, ο R. Virchow απέστειλε τηλεγράφημα προς τον W. Dörpfeld, με το οποίον τού εξητούσε να καταθέσῃ δύο στεφάνους δάφνης επί τού αρχικώς απλού σκαφέντος τάφου του μεγάλου νεκρού, οι οποίοι απετέθησαν, όμως, το πρώτον παρά την σορόν εις την αίθουσαν των εσπερίδων: ο πρώτος επ' ονόματί του και ο δεύτερος εκ μέρους της Ανθρωπολογικής Εταιρείας [μάλλον της Βερολιναίας, της οποίας, από ετών, ως γνωστόν, προΐστατο, αν μη της Γερμανικής, αυτό δε συνάγεται και εκ της εκτενούς εξ Αθηνών ανταποκρίσεως της Vossische Zeitung του Βερολίνου (Beilage, 13. Januar 1891, Schliemanns Begräbnis)]. Εις το τηλεγράφημα τούτο καί μόνον απήντησεν, αρχικώς, ως ανωτέρω εσημειώθη, την 5^{ην} Ιανουαρίου 1891 ο W. Dörpfeld δι' επιστολής, εις την ο-

ποίαν απλώς αναφέρει ότι η επιθυμία του R. Virchow περί καταθέσεως τού ζεύγους τών εκ δάφνης στεφάνων εξεπληρώθη υπ' αυτού. Εν τούτοις, ο W. Dörpfeld δεν απέστειλεν εις τον R. Virchow αποκόμματα αθηναϊκών εφημερίδων, εις τας οποίας ανεδημοσιεύοντο δηλώσεις του περί τού νεκρού (Ο Βίρχωβ περί του Σλήμαν, Εφημερίς, Έτος ΙΘ', Τετάρτη 2 Ιανουαρίου 1891, αριθ. 2, σ. 2 και Το Άστν, Έτος Ζ', Περίοδος Β', Πέμπτη 3 Ιανουαρίου 1891, αριθ. 32-33, σ. 2).

Ο W. Dörpfeld, απαντών την 13^{ην} Ιανουαρίου 1891 εις την πρώτην επιστολήν τού R. Virchow, παραθέτει ποικίλα στοιχεία, ως περί των αιτίων του θανάτου τού Σλήμαν, περί τού αιφνιδίου του ταξιδίου εις Μαγνησίαν τού Μαιάνδρου, αλλά καταλήγει εις το κύριον θέμα το οποίον τον απησχόλει, αυτό της αποστολής προς εκτύπωσιν της τελευταίας εκθέσεως των Ανασκαφών Τροίας (1890) του Ερρίκου Σλήμαν. [Αυτή, πάντως, η εις Τροίαν ανασκαφή του Ερρίκου Σλήμαν δεν ήτο η τελευταία του βίου του, που διεξήγαγε, διότι ηκολούθησεν άλλη εις Αθήνας εις το οικοπέδόν του εις την γωνίαν της Λεωφ. Πανεπιστημίου 46 και της οδού Πινακωτών (μετά ταύτα, Χαρ. Τρικούπη), όπου επεθύμει να ανεγείρῃ ἐπὶ σχεδίων του Ερνέστου Ziller, νυν εις το αρχεῖον αὐτοῦ εις την Δημοτικήν Πινακοθήκην των Αθηνών, τριμερές οικοδόμημα χάριν ενοικιάσεως κατοικιών και καταστημάτων. Περί αὐτῆς τῆς ανασκαφῆς, εις την γωνίαν τῆς Λεωφ. Πανεπιστημίου και τῆς οδού Πινακωτών, πέρα τῆς οικείας εκθέσεως εις το Αρχαιολογικόν Δελτίον Έτος 6, 1890, Αύγουστος, σελ. 119-20, ιδέ και την ανακοίνωσι (περί των αὐτῶθι ανευρεθέντων και ὑπὸ τού Σλήμαν εις αὐτόν ἀποσταλέντων τεσσάρων κρανίων) τού R. Virchow, Schliemann's letzte Ausgrabung, Sitzungsberichte der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin, Gesamtsitzung von 23. Juli 1891, Band XXXVIII, 1891, SS. 819-828), ἀνάτυπον τῆς οποίας εὔρηται και εις το Nachlass R. Virchow, Literatur - Archiv der Akademie zu Berlin, Nr. 2.660. Πρὸβ. και Ἰωάνναν (Κριτσέλλη-) Προβίδη, Ἀπὸ το Ἱστορικὸν Ἀρχεῖο τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς. Ερρίκος Σλήμαν - Ερνέστος Τσίλλερ, Ἑμείς, Ὁ κόσμος τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας, Τεύχος 10, Δεκέμβριος 1986, σελ. 18-21, ἰδίαι, εικ. 5-6, Heinrich Schliemann und Rudolf Virchow 1876 - 1890. Bearbeitet und herausgegeben von Joachim Herrmann und Evelyn Maass, in Zusammenarbeit mit Chr. Andree und L. Hallof, Berlin 1990, S. 562 Nr. 595, S. 563 Nr. 596, S. 565 Nr. 598, S. 566 Nr. 599.]

Ἡ υπερδιεγερσίς του (τού W. Dörpfeld) ήτο τοιαύτη, ὥστε ομολογεῖ ὅτι δεν ἐνεθυμεῖτο, πλέον, κατὰ πόσον του εἶχεν ἀναγράψει (εις την ἐπιστολήν του τῆς 5^{ης} Ιανουαρίου 1891) την αἰτίαν τού θανάτου τού Ερρίκου Σλήμαν, σημειοί, ἐν τούτοις, ὅτι, ἀσφαλῶς θα εἶχε πληροφορηθῇ σχετικῶς μέσω των ἀνταποκρίσεων των εφημερίδων/τού διεθνούς τύπου και, ἰδιαίτερος, αὐτῶν τού Βερολίνου.

Αἱ δύο σωζόμεναι εις το αρχεῖον / Nachlass τού R. Virchow, Literatur Archiv, Nr. 481, Berliner und Brandenburger Akademie der Wissenschaften, ἐπιστολαί τού W. Dörpfeld (Nr. 481) ἔχουν ὡς ἀκολουθῶς:

1)

Dörpfeld

KAISERLICH DEUTSCHES

ARCHÄOLOGISCHES INSTITUT

Athen, den 5. Januar 1891

Sehr verehrter Herr Geheimrat!

„Ihrer telegraphischen Anweisung entsprechend habe ich am Sarge Schliemann's zwei Kränze aus Lorbeer niedergelegt. Für den Ihrigen habe ich im Ganzen 22,50 Mark, für denjenigen der Anthropologischen Gesellschaft 32,50 Mark, also im Ganzen 55 Mark veranlagt. Ich darf Sie wohl bitten, diesen Betrag auf meinen Namen bei der Deutschen Bank in Berlin W. Behrenstrasse 9 gütigst einzahlen zu wollen.

Gestern haben wir unseren Schliemann zur letzten Ruhe gebracht. Es war eine grossartige Feier. Eine griechische Zeitung mit der Beschreibung sende ich Ihnen per Kreuzband. Für uns alle ist der Tod dieses Mannes ein harter Schlag; mich trifft derselbe besonders stark! Aus den Zeitungen ersehe ich, dass Sie binnen Kurzem hierherkommen werden. Ich freu mich sehr darauf, dass ich Ihnen Manches zu erzählen habe und Manches mit Ihnen gerne besprechen möchte. In grosser Eile“.

Mit vorzueglicher Hochachtung

Wilhelm Dörpfeld

Με αὐτὴν τὴν σύντομον ἐπιστολὴν τοῦ ο W. Dörpfeld ἀνακοινοῖ εἰς τὸν R. Virchow ὅτι κατέθεσε τὸ ξέυγος τῶν στεφάνων εἰς τὸ φέρετρον τοῦ Ερρίκου Σλήμαν καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ διαβιβάσῃ εἰς αὐτὸν μέσω τῆς Γερμανικῆς Τραπεζῆς τοῦ Δυτ. Βερολίνου τὸ οφειλόμενον ποσὸν διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν δύο στεφάνων.

Ἐν συνεχείᾳ, ἀπλῶς τοῦ ἀναφέρει ὅτι ἡ τελετὴ (ἐννοῶν καὶ τὴν ἐξόδιον ἀκολουθίαν με τοὺς ἐπικηδεῖους λόγους, τὴν παρουσίαν πολλῶν ἐπισήμων μελῶν τῆς ἀθηναϊκῆς κοινωνίας ὡς καὶ τὴν ταφὴν με τοὺς ἐπιταφίους λόγους) ἦτο μεγαλοπρεπὴς καὶ ὅτι τοῦ ἀποστέλλει ἐλληνικὴν ἐφημερίδα (προφανῶς, Τὸ Ἄστυ ἔτος ΣΤ', Περίοδος Β', Κυριακὴ 23 Δεκεμβρίου 1890, ἀριθ. 23, σελ. 1,2,3,4). Ἐπίσης, ἐκφράζει τὴν μεγάλην τοῦ λύπην διὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀνδρός καὶ ὅτι κατὰ τὴν ἐλευσίῃ τοῦ εἰς Αθήνας νὰ συναντηθοῦν, νὰ τοῦ διηγηθῇ πολλὰ καὶ νὰ συζητήσῃ διάφορα, διὰ τὰ ὁποῖα ἐννοεῖ, ἀναμφιβόλως, προβλήματα καὶ διαπιστώσεις τοῦ ὡς ἐκ τῆς συνεχίσεως τῆς εἰς Τροίαν ἀνασκαφῆς.

2)

Athen, den 13. Januar 1891

Sehr geehrter Geheimrat!

„Ihren Brief vom 28. Dezember erhielt ich erst mit der letzten Post, nachdem ich den Brief an Sie schon abgeschickt hatte.

Ich weiss nicht mehr ob ich Ihnen schon Näheres über die Todesursache geschrieben habe. Aber wenn das auch nicht geschehen sein sollte, so werden Sie noch, gewiss aus den Zeitungen manche Einzelheiten ersehen haben. Aus den letzten Briefen Schliemann's an seine Frau geht übrigens hervor, dass er auf der Fahrt von Berlin nach Paris bei der grimmigen Kälte ganz vergessen hatte, sein Ohr mit Baumwolle zu verschliessen. Ich bin überzeugt, dass er sich dadurch erkältet und dass die operirte Stelle sich so entzündet hat. In Neapel fand der Arzt das Ohr vollkommen mit Eiter verschlossen und er vermutete, dass der Eiter auch ins Gehirn gedrungen sei. Doch solche Überlegungen nutzen jetzt nicht mehr. Das Unglück ist geschehen. Die Rastlosigkeit und Energie, denen Schliemann zum grossen Teil Erfolge verdankt, haben ihm auch das Leben gekostet.

Was Troja anbetrifft, so soll die Brochure jetzt erscheinen; sie war vor dem Tode gerade abgeschlossen worden. Frau Schl. wird vermutlich ein kurzes Vorwort zu dem Buche schreiben. Im nächsten Sommer wird Frau Schl. die Ausgrabungen in Hissarlik wahrscheinlich wieder aufnehmen, um sie zu einem bestimmten Ziele zu führen. Ich werde sie bei dieser Arbeit jedenfalls unterstützen“.

----- den 24. Januar 91

„Im Folge einer Reise nach Magnesia am Mäander, die ich plötzlich unternehmen musste, ist der Brief unfertig liegen geblieben. Erst heute nach meiner Rückkehr komme ich dazu, ihn zu vollenden.

Inzwischen hat sich Frau Schliemann definitiv zur Herausgabe des Berichtes über die Ausgrabungen von 1890 entschlossen. Der Rest des Manuskripts ist gestern nach Leipzig abgegangen. Frau Schliemann beabsichtigte in diesem Berichte auch die prächtigen Nephritäxte zu beschreiben, über deren Auffindung Ihnen Dr. Schliemann wohl geschrieben hat. Ich habe Frau Schl. aber abgeraten, weil ich fürchte, dass die türk. Regierung, sobald sie davon hört, keinen neuen Firman zu Ausgrabungen in Troja erteilen würde. Wir haben deshalb die Äxte nur nebenbei kurz erwähnt, damit constatirt ist dass sie 1890 gefunden sind. Ihre Veröffentlichung muss dann später erfolgen.

In dem von mir geschriebenen Teile der Brochüre habe ich in einer Anmerkung gesagt, dass ich es für unter meiner Würde halte, auf die neusten Schmähschriften Bötts. auch nur mit einem Worte zu antworten. Das neue Buch „Hissarlik wie es ist“ steckt so voll von Verdrehungen und Unwahrheiten, dass es mir widersteht, mich noch weiter mit dem Manne zu beschäftigen.

Mit hochachtungsvollem Grusse”

Wilhelm Dörpfeld

Ο Dörpfeld αναφέρει εις το πρώτον μέρος της επιστολής του ταύτης, ως διεπιστώθη εκ τών γραφομένων τού Ερρίκου Σλήμαν εις τήν σύζυγόν του, τά αίτια, τά οποία επέφεραν τον θάνατόν του, ήτοι ότι ελησμόνησε κατά την μετάβασίν του εκ Βερολίνου εις Παρισίους να καλύψη το αυτί του με βαμβάκι και, λόγω τού επικρατούντος ψύχους, εδημιουργήθη πύον, το οποίον -κατά τον εις Νεάπολιν θεράποντα ιατρόν- εισέδυσσε εις τον εγκέφαλον και εστοίχισεν εις τον Σλήμαν την ζωήν.

Το συμπέρασμα τού Γ. Νταίρπφελντ περί της προσφοράς του Ερρ. Σλήμαν καθόλου ενέχει ιδιάζουσας σημασίας: «το ακαταπόνητον και η ενεργητικότης του Ερρ. Σλήμαν, ιδιότητες και προτερήματα, χάρις εις τα οποία ώφειλε, κατά το πλείστον, τις επιτυχίες του, εστοίχισαν εις αυτόν την ζωήν».

Επίσης, ανέφερεν ότι, όπως ο Ερρίκος Σλήμαν είχε συμπληρώσει ευθύς πρό τού θανάτου του (με την βοήθειαν του Νταίρπφελντ, βεβαίως) την συγγραφήν της εκθέσεως της τελευταίας εις Τροίαν ανασκαφής του, η Σοφία Σλήμαν απεφάσισε, να συγγράψη το μέν και τον πρόλογον διά το τομίδιον, που επρόκειτο να κυκλοφορηθή τότε, το δε να επαναλάβη κατά το επικείμενον θέρος και την εις Τροίαν ανασκαφήν και ότι ο ίδιος, πλέον, προυτίθετο να την υποστηρίξη. *Πρβ. Die Korrespondenz*, έ. α., S. 561 Nr. 594 (επιστολή της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 1890 εξ Αθηνών), ως και S. 563 Nr. 596 (επιστολή της 27^{ης} Σεπτεμβρίου 1890, ομοίως εξ Αθηνών), έτι δε S. 564 N. 597 εξ Αθηνών της 11^{ης} Οκτωβρίου 1890.

Εις το δεύτερον τμήμα της επιστολής, μετά την επιστροφήν του Νταίρπφελντ εκ Μαγνησίας του Μαιάνδρου, ούτος μνημονεύει εν αρχή ότι η κυρία Σλήμαν απεφάσισε τελεσιδίκως την εκτύπωσιν του τομιδίου με την έκθεσιν της ανασκαφής του έτους 1890 και ότι το υπόλοιπον του κεμένου απεστάλη την 23^{ην} Ιανουαρίου 1891 προς εκτύπωσιν εις Λειψίαν.

Συνεχίζων ευθύς ο Νταίρπφελντ κοινοποιεί εις τον καθηγ. Rud. Virchow την πρόθεσιν της Σοφίας Σλήμαν να περιλάβη εις το τομίδιον την περιγραφήν των τεσσάρων εκ νεφρίτου πολυτίμων πελέκων, που, ασφαλώς, περιέγραψεν ο Σλήμαν εις επιστολήν του προς τον Virchow. (Η επιστολή αυτή εδημοσιεύθη αρχικώς εις τον τόμον Heinrich Schliemann Briefwechsel. Aus dem Nachlass in Auswahl herausgegeben von Ernst Meyer, II. Band von 1876 bis 1890, Berlin 1958, πίν. έναντι σελ. 288, σελ. 367-368 και εις τον τόμον *Die Korrespondenz zwischen Heinrich Schliemann und Rudolf Virchow 1876-1890*. Bearbeitet und herausgegeben von Joachim Herrmann und Evelyn Maass in Zusammenarbeit mit Christian Andree und Luise Hallof, Akademie Verlag, Berlin 1990, S. 532 Nr. 584, περί ης ευθύς κατωτέρω.) Ο Νταίρπφελντ, όμως, την μετέπεισε να μη δημοσιευθούν λεπτομερώς, αλλ' απλώς να μνημονευθούν οι ανευρεθέντες πελέκεις (*Bericht über die Ausgrabungen in Troja im Jahre 1890*. Von Dr. Heinrich Schliemann. Mit einem Vorwort von Sophie Schliemann und Beiträgen von Wilhelm Dörpfeld. F. A. Brockhaus, Leipzig, 1891, S. 20), ούτως ώστε να είναι δυνατόν να διαπιστωθή αργότερον ότι προήρχοντο όλοι όντως εκ της ανασκαφής

του έτους 1890 και να δημοσιευθούν εις άλλην ευκαιρίαν.

Ο Νταίρφελντ, προς τούτοις, αναφέρει, κλείων την επιστολήν του, ότι ουδόλως ησχολήθη με το νέον έργον του Bötticher, "Hissarlik wie es ist" και αυτό διότι κρίνει ότι περιλαμβάνει εξ ολοκλήρου διαστρεβλώσεις και ψεύδη.

Το ιδιαίτερον διαφέρον της δευτέρας αυτής επιστολής έγκειται εις το γεγονός ότι μνημονεύεται ο λόγος διά τον οποίον δεν περιελήφθησαν εις την έκθεσιν της ανασκαφής του έτους 1890 οι ανευρεθέντες τέσσαρες εκ νεφρίτου και εκ lapis-lazuli πολύτιμοι πελέκεις και, συγκεκριμένως, ώστε να μη αντιληφθούν οι Τούρκοι την λαθραίαν εκ Τουρκίας εξαγωγήν των, πράγμα που θα είχεν ως αποτέλεσμα να μη ανανεώσουν την άδειαν συνεχίσεως της ανασκαφής της Τροίας οι Τούρκοι, αρνούμενοι την έκδοσιν φερμανίου (Firman).

Ο Ερρίκος Σλήμαν είχεν αναφέρει ήδη εις τον Virchow διεξοδικώς την ανεύρεσιν την 8^{ην} Ιουλίου 1890 ενός θησαυρού αμυθήτου αξίας και, ασφαλώς, είχεν απόλυτον δίκαιον (ως άνω): "Als ich daher zwischen den Fundamenten eines Gebäudes, dessen Plan von dem aller übrigen verschieden ist, aber zur 2ten oder 3ten Epoche der 2ten, der verbrannten Stadt gehört, einen Schatz von unermesslichem Werte fand, der selbst über die Mykenischen Schätze hin weit erhaben ist, da warf ich mich voll tiefer Rührung aufs Antlitz und küsste demüthig die Fersen der Göttin, sie inbrünstig um ihre fernere Gnade anflehend und herzlich für die bisherige dankend. Auch die Weise wie der Schatz gefunden wurde, zeigte der holden Göttin hohe Gunst. Denn ausser mir kennen nur zwei Leute den Fund.

Gold ist verhältnismässig nicht viel dabei: der riesige Wert liegt in 4 k o l o s s a l e n Äxten, deren 3 von herrlichstem grünen Nephrit sind; die eine davon ist 33 Zentimeter lang; alle haben Durchbohrungen, sind wunderbar poliert und mit Reihen von Rosetten und Fischbrücken ornamentiert; nur ein Ende läuft in eine Schneide, das andere in einen Hammer aus. Jedenfalls hat sie als Zepter-Griff der alten trojanischen Könige gedient.

Die 4te Axt ist aus veilchenbläuem Stein, der merkwürdigerweise mit schwarzen parallelen Streifen durchsetzt ist. Ich kann mir nicht denken, dass es etwas anderes sein könnte als Lapislazuli. Auch fanden sich 7 grosse Zepterknöpfe aus Bergkristall und ca. 50 Hemisphären aus gleichem Material, die in das Holz der Zepter eingelegt gewesen sein müssten.

Alle Äxte sind sehr schwer, und muss die grösste Nephritaxt gegen 5 Kilogram(m) wiegen. Jedoch weiss ich nicht, ob dieselbe irgendwie etwas mit dem Schatz zu tun hat. Alles lag z u s a m m e n und nahm einen Raum von etwa 0,50 m ein. Ich werde alles sorgfältig im Piräus zur Wiederausfuhr, aber als a u s Ä g y p t e n k o m m e n d deklarieren, damit es nach meinem Tode die Trojanische Sammlung im Königlichen Museum zieren kann. Bis dahin müssen sämtliche Sachen bei mir in Athen im Geldschrank verbleiben und ist grösste Verschwiegenheit zu beobachten. Sie dürfen zu niemanden ein Wort davon sagen. Selbst meine Frau erfährt nichts (!!!). Unter den Zepterknöpfen ist auch einer aus

Eisen, der untere Teil ist wohl erhalten und weisen die Streifen auf Meteoreisen hin; der obere Teil ist sehr verrostet. Sagen Sie mir doch bitte umgehend, was zu tun ist, um ihn zu erhalten. Sollte ich aber die Königsgräber finden, bleiben wir bis Ende des Jahres hier”.

Ο Ερρίκος Σλήμαν είχεν απόλυτον δίκαιον όσον αφορά μόνον εις την αξίαν και εις την σημασίαν των τεσσάρων ανευρεθέντων πελέκων και προσωπικώς θεωρώ τα εύρηματα αυτά ως τα σημαντικώτερα εκ Τρωιάς ευρήματα του Ερρίκου Σλήμαν, εν πάση περιπτώσει μη απέχοντα ουσιαδώς κατά την αξίαν και κατά την σημασίαν, εμή μόνον κατά την τελειότητα, διότι, όντως, «εποίησεν ουκ αδαής», των πολυτίμων χρυσών διαδημάτων του θησαυρού Α (31 Μαΐου 1873). Είναι εκπληκτικής τέχνης έργα και, δυστυχώς, δεν έχουν εισέτι δημοσιευθή αι επιστολαί του Rud. Virchow προς τον Ερρίκον Σλήμαν από του τέλους Δεκεμβρίου 1889 μέχρι και του τέλους του έτους 1890 και αγνοούμεν πως αντέδρασεν εις την πονηρίαν του Ερρίκου Σλήμαν, προκειμένου να διαφυλαχθούν ούτοι διά τον εμπλουτισμόν της Τρωικής εις τό Βερολίνον Συλλογής. Άρα, αυτή η σκέψις του ενέχει υστεροβουλίαν και, κατά ταύτα, οφείλομεν να έχωμεν σαφώς επιφυλάξεις έναντι και άλλων ευρημάτων του, εννοών την φερομένην ως ανευρεθείσαν εις Αλεξάνδρειαν κεφαλήν γυναικός, η προέλευσις της οποίας θα τελή υπό αίρεσιν, ήτοι, μέχρις ότου ανευρεθή το απολεσθέν (εξεταστέον κατά πόσον παρελήφθη υπό του Emil Ludwig ή υπό του Ernst Meyer κατά την διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου) εις ελληνικήν ημερολόγιόν του εκ τού εις Αίγυπτον ταξιδίου του μετά τού Virchow (1888). Ομοίως, αποφαίνεται και η συνάδ. Dr. Geraldine Saherwala, (Geraldine Saherwala, Klaus Goldmann, Gustav Mahr, Heinrich Schliemanns “Sammlung trojanischer Altertümer”, Berlin 1993, S.40, 42 Abb. 16 , S. 243). Πρβ. και την βιβλιοκρισίαν: Γ. Σ. Κορρές, *Αρχαιογνωσία* 8, 1993-1994 (1995), σ. 335-338.

Τελικώς, ο Ερρίκος Σλήμαν δεν απέκρυπεν εις το χρηματοκιβώτιόν του, το οποίον ήτο εις τό επί τού δευτέρου ορόφου τής ανακτορικής του κατοικίας «Ιλίου Μέλαθρον» γραφείον του τα πολύτιμα αυτά σκεύη, αλλά τα περιέλαβεν, όπως θα ιδούμε περαιτέρω, ως κύρια εκθέματα είτε εις προθήκην τού εις το ισόγειον / υπόγειον τού μεγάρου Μουσείου του Τρωικών αρχαιοτήτων είτε εις το εις τον άνω όροφον γραφείον του αν μη εις το δυτικόν γωνιακόν δωμάτιον, δίπλα εις το γραφείον, το οποίον δυτικόν δωμάτιον ήτο το αδυτον των αδύτων του, προοριζόμενον αποκλειστικώς διά την προσωπικήν του εργασίαν. [Το γεγονός επιβεβαιούται και από τας διαπιστώσεις κατά την διάρκεια της Συνεδριάσεως του Δικαστηρίου των εν Αθήναις Πρωτοδικών της 18^{ης} Δεκεμβρίου 1890, κατά την οποίαν εκηρύχθη ισχύουσα η διαθήκη του Ερρ. Σλήμαν και δεν ανεφέρθη ό, τι δήποτε περί υπάρξεως πολυτίμων αντικειμένων εις το εσωτερικόν τού χρηματοκιβωτίου (Γ. Σ. Κορρές, Η διαθήκη τού Ερρίκου Σλήμαν, *Μνημοσύνη* 5, 1974-1975, Εν Αθήναις 1974, σελ. 47).]

Ο Ερρίκος Σλήμαν επανήλθεν εις το θέμα των τεσσάρων πελέκων εις την

επιστολήν του προς τον Rud. Virchow της 12^{ης} Αυγούστου 1890 (Korrespondenz, 1990, S. 556-57) αναγράφων ότι εξέθεσε τους εκ νεφρίτου πελέκεις εις προθήκην (εις το εις το ισόγειον / υπόγειον οργανωμένο Μουσείον του) ως προερχομένους εξ Αιγύπτου ("Ich habe die Äxte aus Nephrit, als von Ägypten kommend, in meinen Schauschrank abquitiert, denn ist mir jetzt nicht mehr mänge. Sobald die trojanische Sammlung ins Neü Königliche Museum kommt, bringe ich auch die Nephrit- und Lapislazuliäxte bis dahin, will ich mich daran ergötzen. Sie können anzeigen, dass Eisen in Trojas zweiter Stadt gefunden ist, wahrscheinlich Meteoreisen"). Όλως σημαντική, κατά ταύτα, είναι και η διαπίστωσις του ότι ο σίδηρος οφείλεται εις μετεωρίτην.

Περί των πελέκων ο H. Schliemann ανέφερε περαιτέρω πληροφορίας εις τας προς τον R. Virchow επιστολάς του (Die Korrespondenz, έ. α., S. 556-557 Nr. 589, S. 557-558 Nr. 590, S. 564 Nr. 597).

Η συνέχεια διαπιστούται ευθύς μετά τόν μετ' ολίγον επισυμβάντα θάνατον τού Ερρίκου Σλήμαν χάρις εις την ανάμειξιν τού Γ. Νταϊρπφελντ διά τον διακανονισμόν της εξαγωγής τών, περίπου, 8.500 αντικειμένων (ca. 6-8.000 + - ca. 2.200), πού απετέλουν την Τρωικήν Συλλογήν τού Ερρ. Σλήμαν εις τό ισόγειον / υπόγειον καί εις τόν άνω όροφον τού μεγάρου του. Πρβ. SGM, HSSTrAlt 1993, Anlage XI S. 231 (GStA, Abt. Merseburg (Kult.-Min.), 23/II, Bl. 177, Acta MVF ad 2181 de 91).

Ως εμφανίζεται καί εκ τής αλληλογραφίας τού Νταϊρπφελντ μετά τών αρμοδίων εις Βερολίνον φορέων, ούτος ανέλαβε τας σχετικές συνεννοήσεις ως και την καταγραφήν (μετά του J. Pernice) καθόλου κατά κατηγορίας του συνόλου των τρωικών αρχαιοτήτων εις τό Ιλίου Μέλαθρον, πλήν εκείνων αι οποίαι εδωρήθησαν υπό τής Σοφίας Σλήμαν μετά δύο έτη, συγχρόνως, εις το εν Washington National Museum και, ειδικώτερον, εις την Smithsonian Institution, έτι δε εις το Εθνικόν Αρχαιολογικόν Μουσείον των Αθηνών και αυτό διότι, ως ανεκοίνωσεν εις τους Αμερικανούς εις Αθήνας διπλωμάτας, απετέλει επιθυμίαν τού συζύγου της να δωρηθούν, τουλάχιστον, εις τίς Ηνωμένες Πολιτείες αι εις τήν κατοχήν της 177 τρωικάι αρχαιοότητες (άρθρον εκ του αρχείου του Μουσείου υπό τον τίτλον: HOW WASHINGTON GOT THEM. A Diplomatic Incident Concerning the Trojan Relics, αγνώστου μοι εφημερίδος ως και ημερομηνίας), την ακριβή τών οποίων προέλευσιν αγνοούμεν, όπως αγνοούμεν πώς διέλαθον τής προσοχής τού Νταϊρπφελντ. Βεβαίως, λεχθήτω, ότι όλαι αι εις το ΕΑΜ Αθηνών αποκειμέναι τρωικάι αρχαιοότητες δεν προέρχονται μόνον εξ αυτής της δωρεάς της Σοφίας Σλήμαν, αλλά καί εκ ...Βερολίνου, οπόθεν επεστράφησαν εν έτει 1904 ως διπλαί / πολλαπλαί τρωικάι αρχαιοότητες, πράγμα το οποίον δεν είχε κατανοηθή εκ μέρους των υπευθύνων του ΕΑΜ (Ντόρα Κόνσολα, *Η Τρωική Συλλογή τού Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, Τροία, Μυκήνες, Τίρυνς, Ορχομενός. Εκατόν έτη από του θανάτου του Ερρίκου Σλήμαν*, Αθήνα 1990, σ. 79-87 και ομιλία Αικ. Δημακοπούλου εις εκδήλωσιν του Υπουργείου Πολιτισμού εις την αίθυσαν της

Παλαιάς Βουλής, έτι δε εις περιληψιν της δευτέρας ανακοινώσεώς της κατά το εις Μόσχαν συγκληθέν υπό του Κρατικού Μουσείου Καλών Τεχνών Pushkin Διεθνές Συνέδριον “Οι θησαυροί της Τροίας”).

Ο λόγος δίδεται και πάλιν εις τον Γ. Νταίρπφελντ. Το αρχαιακόν περί των πολυτίμων τούτων πελέκεων υλικόν περιλαμβάνεται εις τα Acta betreffend die Sammlung trojanischer Alterthümer des Dr. Schliemann, Vol. 3. Vom 1. Juli 1891 bis zum April 1894. IV B. S. Museum für Vor- und Frühgeschichte, Charlottenburg, Berlin.

E. No. 676 a/91(επιστολή της 8^{ης} Ιουλίου 1891 τού Γ. Νταίρπφελντ εξ Αθηνών, εις την οποίαν αναγράφεται:

“Die prachtvollen Beile aus kostbaren Steinen, welche im letzten Jahre gefunden worden sind, befinden sich unter der im Testament genannten Sammlung nicht. Frau Schliemann wird diese Gegenstände aber auch, wie sie mir mehrfach gesagt hat, nach Berlin senden. Sie besitzt selbst eine Copie des Briefes, in welchem Herr Schliemann diese Kunstwerke dem Preussischen Kultusministerium versprochen hat”.

Το πρωτότυπον έγγραφον εύρηται εις το αυτό ως άνω Αρχείον εις Charlottenburg και εδημοσιεύθη υπό G. Mahr εν: SGM, HSSTrAlt 1993, S. 142-143. Ο Ερρ. Σλήμαν εις την προς τον Dr. Richard Schöne επιστολήν του υπεσχέθη ότι θα απέστελλε μετά τον θάνατόν του τους τέσσαρας πελέκεις, τους οποίους προυτίθετο να δηλώση εις το Τελωνείον Πειραιώς ως εξ Αιγύπτου προερχομένους, ώστε να ημπορή να επανεξαγάγη αυτούς ως πάλαι ποτέ εις Ελλάδα εισαχθέντας, είχε, δηλ., αντιληφθή τας δυσκολίας αι οποίαι δυνατόν να προεκαλούντο.

Εδώ σημειούται ποιά τις δυσκολία, διά την οποίαν, όμως, δεν υπήρξε συνέχεια, ως θα ιδώμεν περαιτέρω. Προσέτι, ο Γουλ. Νταίρπφελντ, προβλέπων την όλην εξέλιξιν της υποθέσεως ως εκ του μεγάλου αριθμού των υπαρχουσών ήδη εις Βερολίνον και αποστελλομένων περαιτέρω τρωικών εξ Αθηνών αρχαιοτήτων, προέτεινε να δοθούν ωρισμένα εις τα λοιπά Μουσεία της Γερμανίας. Τελικώς, αυτή η διευθέτησις υλοποιήθη εν έτει 1902 κατόπιν αδείας τής Σοφίας Σλήμαν και με πρωτοβουλίαν του Μουσείου του Βερολίνου, ενώ εις το ΕΑΜ Αθηνών εδόθησαν επ’ ανταλλαγή (1904) με άλλα πολλαπλά αντικείμενα μετά πρότασιν ημετέρων αρχαιολόγων, που μετέβησαν επί τούτω εις το Βερολίνον.

Τού καταλόγου τών εις Αθήνας εις κατοχήν τού Έρρίκου Σλήμαν αποκειμένων τρωικών αρχαιοτήτων είχαν αποστείλει ήδη ο Νταίρπφελντ το πρωτότυπον, που εύρηται εις το αυτό ως άνω Αρχείον (Acta, Vol. 3 Vom 1. Juli 1891 bis zum April 1894, zu E. No. 888 (?) a ’91). Πρβ. SGM, HSSTrAlt 1993, Anlage XII, S. 232 [GStA, Abt. Merseburg (Kult.-Min.), 23/II, Bl. 178].

E. No. 1122/91.

KAISERLICH DEUTSCHES

ARCHÄOLOGISCHES INSTITUT

Athen, den 6. September 1891

“Die im Jahre 1890 gefundenen Steinbeile und Glasknöpfe sind mir von Frau Sophia Schliemann besonders übergeben worden und befinden sich in einer besonderen Kiste in der grossen Kiste Nr. 52. Damit die Beile auf keinen Fall, auch wenn das Schiff untergehen sollte, ganz verloren gehen, habe ich vor dem Verpacken photographiert und verfehle nicht, Ihnen zwei verschiedene Aufnahmen beiliegend zu überreichen. Auf dem photographischen Negative kann man deutlich erkennen, dass eines der Beile auch Ornament hat: An den Beilen selbst habe ich dieselben nicht bemerkt. Der Generalverwaltung wird bekannt sein, dass die türkische Regierung von diesen Funden nichts weiss. Dieselben werden näher auch wohl vorläufig nicht öffentlich ausgestellt werden dürfen. Sollte das aber doch wünschenswert erscheinen, so darf nichts hinzugefügt werden, dass sie im letzten Jahre gefunden worden sind”.

Εἰς αὐτό το σημεῖον ἐνδείκνυται νὰ σημειωθοῦν τὰ ἀκόλουθα: δυστυχῶς, μέχρι τοῦδε, δὲν ἦτο γνωστὸν μετὰξὺ τῶν ἐρευνητῶν περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Ερρ. Σλήμαν καὶ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Τροίας τὸ ἔργον τοῦ ἐγκρίτου Γάλλου ἀρχιτέκτονος καὶ ἐξαιρέτου φωτογράφου Charles Normand “La Troie d’ Homère”, ὡς Premier Album de *L’ Ami des Monuments et des Arts*, τῆς Comité des Amis des Monuments Etrangers καὶ εἰς τὸ πλαίσιον τῶν δραστηριοτήτων τῆς διὰ τὴν Exploration Artistique et Archeologique des Pays Grecs, Paris 1892, pp. 114, gravures 29, μετὰ θαυμασίας (ἐν τέλει, pp. 98-104) ἐκτενεστάτης βιβλιογραφίας περὶ τῶν πρὸ τῶν εἰς Τροίαν ἀνασκαφῶν τοῦ Ερρίκου Σλήμαν ἐκδοθέντων ἔργων, ὅπου ἀπεικονίζονται ἀγνωσταί ἄλλοθεν διάφοροι προθήκαι ἐκ τῆς ἐκθέσεως τῶν Τρωικῶν Ἀρχαιοτήτων τῆς Συλλογῆς τοῦ Ερρίκου Σλήμαν. Πρβ. καὶ Donald F. Easton, *Troy before Schliemann*, *Studia Troica* 1, 1991, pp. 111-129.

Λόγω τῆς κατ’ ἀρχὴν ἀπωλείας τοῦ ἀρχείου, τοῦ φωτογραφικοῦ ἀρχείου καὶ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Προϊστορικοῦ Μουσείου τοῦ Βερολίνου κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Β’ Παγκοσμίου Πολέμου, διὰ τὰ ὁποῖα θεωρεῖται ὅτι ἀπλῶς εὐρίσκονται εἰς τὴν πόλιν Πόζναν τῆς Πολωνίας, δὲν ἦσαν γνωσταὶ φωτογραφίαι τῶν κατὰ καιροὺς ἐκθέσεων τῆς Τρωικῆς Συλλογῆς εἰς τὰ Μουσεία, εἰς τὰ ὁποῖα εἶχε φιλοξενηθῇ καὶ ἐκτεθῇ, δηλ., εἰς τὸ Gewerbemuseum (Gropiusbau), εἰς τὴν Prähistorische Abteilung des Ethnologischen Museums, εἰς τὴν Prähistorische Abteilung des Völkerkundemuseums κ. ο. κ. Πρβ. Ger. Saherwala, Kl. Goldmann, G. Mahr, *Heinrich Schliemanns “Sammlung trojanischer Altertümer”*, Berlin 1993 (SGM, HSSTrAlt.), 32 ff., 36 ff. καὶ ἡ ὑπ’ ἐμοῦ ἐπισήμανσις τῶν φωτογραφιῶν τῶν αἰθουσῶν τῆς Τρωικῆς Συλλογῆς εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ch. Normand ἐπέσυρε ζωηρόν τὸ διαφέρον τῶν συναδέλφων τοῦ Μουσείου Προϊστορίας τοῦ Βερολίνου. Οὐσιαστικῶς, δὲν ὑπῆρχον ἀπεικονίσεις εἰς τὴν γερμανικὴν βιβλιογραφίαν (1881

(1882 - 1940).

Εἰς τὸ μνημονευθέν ἔργον τοῦ Ch. Normand ἀπεικονίζονται ἐκθεσιακὰ εἰς προθήκας καὶ ἄλλως πῶς προβαλλόμενα σύνολα ὁμοειδῶν ευρημάτων εἰς τὴν σελ. 1 (πόλις VI), μετὰ τὴν σελ. 23 ἐκτίθενται ἰδιαίτερος δύο μεγάλοι πίθοι, τῆς 2ας καὶ τῆς 6^{ης} πόλεως, ἀντιστοιχῶς, σχέδια ἀγγείων καὶ ἐιδωλίου εἰς σελ. 41, τμήμα τοῦ μεγάλου θησαυροῦ A εἰς σελ. 47, οἱ ἑξ ῥάβδοι ἀργύρου, δύο κρᾶνία, χάλκινα ὅπλα, ἀγγεῖα καὶ ἐργαλεῖα, εἰς σελ. 49, σφονδύλια εἰς σχέδια τοῦ Em. Burnouf εἰς σελ. 67, ἀνάγλυφα ἐλληνιστικῶν καὶ ρωμαϊκῶν χρόνων εἰς τὸν πίνακα πρὸ τῆς σελ. 89, εἰς τὴν σελ. 90 ὑπάρχει ἐν σχεδίῳ ἡ ἀτόπις τῆς αἰθούσης, ὅπου καὶ ἐκτίθεται ὁ θησαυρὸς A, ὁ λεγόμενος τοῦ Πριάμου, ἐνὼ φωτογραφαίαι καὶ σχέδια ευρημάτων ἐκ τῆς Τροίας παρατίθενται εἰς τὰς σελ. 91, 93, 97, 99. Τέλος, πρὸ τῆς σελ. 97 παρατίθενται δύο πίνακες μὲ προθήκας, εἰς τὰς οἵας ἐκτίθενται δέπα καὶ πρόχοι, ἐπὶ δὲ ἀνθρωπόμορφα σκεύη. Ἀμφότεροι οἱ πίνακες, λήψεις τοῦ Ch. Normand. (Περὶ τῶν ἑξ ῥάβδων ἀργύρου πρὸβ. A. Götze, *Die trojanischen Silberbarren der Schliemann-Sammlung*, Globus. Illustrierte Zeitschrift für Länder- und Völkerkunde, Braunschweig, Bd. LXXI, Nr. 14, 3. April 1897, 217-220.)

Τὸ συμπέρασμα προκύπτει ἀβιάστως: ἡ σύνεσις, πού ἐξεπροσώπει ὁ Γ. Νταίρπφελντ, διὰ τῆς προτάσεώς του νὰ μὴ ἐκτεθοῦν τὰ προσφάτως σημειωθέντα θαυμάσια ευρήματα, εἰσηκούσθη καί, ὡς παρατηροῦμεν, οἱ τέσσαρες πελέκεις καὶ τὰ λοιπὰ ευρήματα ἐκ τοῦ Quadrat G 5 δὲν ἀπεικονίσθησαν καὶ δὲν ἐξέτέθησαν ἀρχικῶς, προκειμένου νὰ μὴ προέλθῃ οἷα δῆποτε ἐπιπλοκή.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ ἔργον τοῦ Ch. Normand, σημειωθῆτω ὅτι αἱ λήψεις τοῦ ἀποδίδουν τὴν ἔκθεσιν τοῦ ἔτους 1891, ἀντὶ 1892, ὅτε ἡ Τρωικὴ Συλλογὴ εἶχεν ἤδη ἐκτεθῆ εἰς τὸ Museum für Völkerkunde καὶ αὐτὸ καταφαίνεται εἰς τὰς εἰκόνες πού ἐμνημονεύθησαν. Σύγκρισις γίνεται μετὰ τὴν γνωστὴν φωτογραφίαν τοῦ Museum für Völkerkunde μετὰ τὴν προθήκην ὅπου ἐκτίθεται ὁ θησαυρὸς A, μετὰ τὴν προσωπογραφίαν τοῦ Ερρίκου Σλήμαν, ἀνηρτημένην ἐπὶ τοῦ τοίχου, ὡς καὶ μετὰ τὴν οροφὴν, ὅπου ἔχει ἐπαναληφθῇ ὁ διάκοσμος τῆς οροφῆς τοῦ πλευρικοῦ δωματίου τοῦ θολωτοῦ τάφου / θησαυροῦ τοῦ Μινύου εἰς τὸν Ὀρχομενὸν τῆς Βοιωτίας [Troja. Heinrich Schliemanns Ausgrabungen und Funde. Ausstellung des Museums für Vor- und Frühgeschichte, Preussischer Kulturbesitz und der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte, Berlin 1981 / 1982 S. 49 Abb. 55 (Ger. Saherwala), SGM, HSSTrAlt 1993, S. 37 Abb. 12].

3) zu E No. 1122/91

KAISERLICH DEUTSCHES

ARCHÄOLOGISCHES INSTITUT

Athen, den 10. September 1890

An die Generalverwaltung der Königlichen Museen in Berlin.

“Die Absendung der 58 Kisten mit den trojanischen Altertümern ist

heute richtig verfolgt. Ich war den ganzen Tag in Piräus, sa / da (?) sich im letzten Moment noch mancherlei Schwierigkeiten ergaben. Die Verschiffung konnte erst spät Abends stattfinden.”.

Der erste Sekretär des athenischen Instituts
Wilhelm Dörpfeld

2

VERZEICHNIS

Der Schränke und Tische im Hause des verstorbenen Herrn Schliemann mit
kurzer

Angabe der darinbefindlichen Gegenstände der aus Troja stammenden
Alterthümer-Sammlung

A, Schränke

Nr. 13. Steinbeile und Wirtel.

B. Tische

.....

Wilhelm Dörpfeld

Αυτονόητον τυγχάνει ότι η λίστα αυτή του Νταίρπφελντ διά τις τριάκοντα και δύο «υαλόφρακτες» προθήκες και τα δέκα τρία τραπέζια (κατά βάσιν εις το ισόγειον / υπόγειον του μεγάρου) ενέχει ιδιαίτεραν σημασίαν, ώστε, γενικώς, να μπορούμε να αναπαραστήσωμεν την διευθέτησιν των επίπλων τούτων εις το ισόγειον / υπόγειον του μεγάρου επί τη βάσει και του σχετικού συμβολαιογραφικού εγγράφου, που επεδείχθη κατά την Συνεδρίαν του Δικαστηρίου των Πρωτοδικών Αθηνών της 18^{ης} Δεκεμβρίου 1890, προκειμένου να κηρυχθεί κυρία (ισχύουσα) η διαθήκη του Ερρ. Σλήμαν.

Πάντως, κατά τους υπολογισμούς του Νταίρπφελντ, επί τη βάσει των υπαρχουσών εις το μέγαρον Σλήμαν προθηκών, θα ήτο αναγκαίον εις το Μουσείον του Βερολίνου να αναπτυχθούν προθήκαι εις μήκος 60 μ., ώστε να καταστή εφικτόν να εκτεθούν εις Βερολίνον ανέτως τα (εξ Αθηνών) ευρήματα της Τροίας.

ad 1122/91

1.

3

TROJANISCHE ALTERTHÜMER

“1 – 58 Kisten

Eine kleine Kiste, welche sich in der grossen Kiste Nr. 52 befindet, enthält die folgenden Gegenstände:

3 grosse prachtvolle Steinbeile, ein blaues ebensolches Beil, das aus zwei Stücken zusammengekittet ist. 6 grosse Glasknöpfe und 42 kleine Knöpfe aus weissem Glas oder Krystall, 1 Wirtel aus Thon ohne Ornamente, 1 Eisenkopf (modern lackirt), ferner in einem besonderen Cigarrenkistchen, kleine goldenen Nägel, eine rote Perle, ein Bernsteinwirtel und verschiedene kleine Gegenstände zum Teil einen Klumpen bildend. Alle diese Gegenstände sind zusammen gefunden worden im Jahre 1890 an einer Stelle der zweiten Schicht, die auf dem Plane von Troja mit N bezeichnet ist (und) in den Quadrat G 5 liegt”.

Αυτή η πληροφορία αποτελεί και την πρώτην υποδήλωσιν περί του ακριβούς σημείου εις το οποίον ανευρέθη ο θησαυρός “L” , ως εβαπτίσθη ευθύς εν συνεχεία. Πρόθεσις του Γ. Νταϊρπφελντ ήτο να μη καταστή γνωστή η ανεύρεσις των τεσσάρων θαυμασίων πελέκων εις τους Τούρκους και εμποδισθή η συνέχισις των εις Τροίαν-Hissarlik ανασκαφών. Η αναγραφή “Vier grosse Steinbeile” εις την τελευταίαν περί Τροίας έκθεσιν του Ερρίκου Σλήμαν ήτο τυπική και ουδείς ηδύνατο να συλλάβη την πραγματικότητα.

Η δημοσίευσις των τεσσάρων πελέκων ανελήφθη εκ μέρους του Alfred Götz (Troja und Ilion. Ergebnisse der Ausgrabungen in den vorhistorischen und historischen Schichten von Ilion 1870-1894 von Wilhelm Dörpfeld unter Mitwirkung von Alfred Brückner, Hans von Fritze, Alfred Götz, Hubert Schmidt, Wilhelm Wilberg, Hermann Winnefeld, Erster Band 1902, Neudruck Osnabrück 1968, 338 f. (Nr. 1-4, 5), 373 ff., Abb. 323-326), περιελήφθη εις τον κατάλογον Königl. Museen zu Berlin, Heinrich Schliemann's Sammlung Trojanischer Altertümer beschrieben von Hubert Schmidt, Berlin 1902, S. 242-243 Nr. 6055-6058, Abb. ebd., Προϊστορικὴ Αρχαιολογία υπό Π. Καβαδία, Εν Αθήναις 1909 /14, σ. 171, εικ. 172, H. Th. Bossert, Alt-Anatolien, 1942, Abb. 50, Fr. Matz, Kreta, Mykene, Troja. Die minoische und die homerische Welt, 5. Aufl. Stuttgart 1962, S. 20, Tf. 7 (und sind in ihrer Fund Pollitur von höchster technischer Vollendung) και σελ. 20 (1956), Carl W. Blegen, Troy and the Trojans, London 1963, 51, 76-77, Pl. 25, p. 227, Ernst Meyer, Heinrich Schliemann, Kaufmann und Forscher, Göttingen 1969, Tf. S. 336 gegenüber, S. 368, Eva Strommenger, Altvorderasiatische Grabungsfunde in Berliner Museen, Jahrbuch Preussischer Kulturbesitz Band XV, 1978, SS. 89-103, sp. S. 89, Abb. 34, C. Renfrew, The Emergence of Civilisation, London 1972, p. 445, Troja. Heinrich Schliemanns Ausgrabungen und Funde, Berlin 1981, 1982, S. 34 Abb. 40, J. Ogden, Jewellery of the Ancient World, London

1982, p. 100, J. Yakar, *The Later Prehistory of Anatolia. The Late Chalkolithic and Early Bronze Age*. I. BAR Int. Ser. 268, 1, Oxford 1985, p. 144, O. Höckmann, Frühbronzezeitliche Kulturbeziehungen im Mittelmeergebiet unter besonderer Berücksichtigung der Kykladen in: H. – G. Buchholz, *Ägäische Bronzezeit*, Darmstadt 1987, SS. 53-120, sp. S. 73, Michäl Siebler, *Troia – Homer – Schliemann. Mythos und Wahrheit*, Mainz 1990, S. 224, Donald F. Easton, The Treasures in Russia, *Antiquity* 69, 1995, No 262, p. 11-14, esp. p. 13, Υπουργείο Πολιτισμού της Ρωσικής Ομοσπονδίας, Κρατικό Μουσείο Εικαστικών Τεχνών Puskin, *Ο θησαυρός της Τροίας. Οι ανασκαφές του Heinrich Schliemann*, Εκδόσεις Αδάμ, Αθήναι 1996, Θησαυρός L, σελ. 147-176, ιδία σελ. 148-152 αριθ. κατ. 166-169, σελ. 222-225 μετά ρωσικής βιβλιογραφίας, *Der Schatz aus Troja. Schliemann und der Mythos des Priamos-Goldes*. Mit Textbeiträgen von Wladimir P. Tolstikow und Michail Trejster. Übersetzung aus dem Russischen: Chr. König, Kulturministerium der Russischen Föderation – *Staatliches Puschkin-Museum für Bildende Künste, Katalogbuch*, Ausstellung in Moskau 1996/97, Belser Verlag Stuttgart Zürich 1996, Schatz L Kat. 166-230, SS. 147-176, sp. S. 148-152, S. 220-223, plus russ. Bibliographie, Zum Geleit – Supplement zur deutschen Ausgabe, Wilfried Menghin, SS. 12, sp. S. 9 Schatz L, Thomas Stöllner, Mineralische Rohstoffe in der Bronzezeit – ein Überblick, *Das Schiff von Uluburun, Welthandel vor 3000 Jahren, Katalog der Ausstellung des Deutschen Bergbau-Museums Bochum* (15. Juli 2005 bis 16. Juli 2006, Bochum 2005, 451-473, sp. S. 463, Abb. 16.

Αρνητικά εύρηται και εις το Foto Marburg εις Marburg και είναι τα ακόλουθα: +1-110915, +1110889, +1-198 340, +1-198-339, +1-198-337, +1-198 338 (χάρις εις την ευγενή παρέμβασιν τού συναδ. καθηγ. δρ Ingo Pini).

Το παιγνίδι της τύχης

Η προσφορά του Ερρίκου Σλήμαν εις τον τομέα της Αρχαιολογίας της Προϊστορίας της Αιγαίδος υπήρξε τεραστία και, αντιθέτως προς τις κατ' επανάληψιν επιθέσεις που εδέχθη λόγω ελλείψεως επιστημονικής δεοντολογίας εκ μέρους Γερμανών επιστημόνων, απεδέχθη να δωρήση το σύολον των ευρημάτων του των εις Τροίαν ανασκαφών του εις τα Μουσεία του Βερολίνου χάρις εις την παρέμβασιν τού R. Virchow.

Εν τούτοις, τα αρχεία παρέχουν υλικόν, πού παρέχει τελείως διάφορον εικόνα προς τις προθέσεις του και είναι εξόχως διδακτικόν λόγω της όλως κυνικής εκ μέρους των διπλωματών ενασκουμένης πολιτικής. Άλλως τε, αυτό αποτελεί διαχρονικόν γνώρισμά τους Το παρατιθέμενον υλικόν έτυχε της απαραίτητου επεξεργασίας εκ μέρους της αειμνήστου Barbara Faensen.

Ούτως, επί τη βάσει των πηγών: Unterrichts-Abteilung, Deutsches Zentralarchiv, Acta betreffend die von Dr. Heinrich Schliemann den Königlichen Museen zu Berlin verschenkten Alterthümer und die Aufstellung der Schliemann-Sammlung vom December 1880 bis December 1885, Specialia (Rep. 76 V Sect. 15 Abt.) Kgl. Museen in Berlin, XI. Abschnitt No 23, δημοσιεύεται το

πρώτον κείμενον:

1) I 21400 20. Juli 1873

Berlin 18. Juli 1873
(50 Mittelstrasse)

“Eür Hochwohlgeborenen

Danke ich verbindlichst für Ihre freundliche Mittheilung das Griechische Abkommen betreffend und reiche das Negatiations-Projekt ergebenst zurück. Weitere Bitten habe ich nicht hinzuzufügen. Das Projekt kann binnen wenig Tagen in Herrn von Wagners Händen sein u die ihm ertheilten Instructionen werden dann in Wirksamkeit treten u eventuell zu einem raschen Abschluss führen. Denn sowohl in thesi als in praxi wird sich die Griechische Regierung bei unserem Projekt besser stehen als bei irgendeinem anderen.

Unser alter Plan: mit Heer und Flotte Antiken aus Griechenland heraus zu holen, kann heute wohl als “Jugendtraum” betrachtet werden u. es nützt nichts, darauf zurück zu greifen. Nützlich ist er uns nur etwa in Berlin, wo Cabinet und Behörden ihn doch einmal beschlossen hatten u. nun hoffentlich einem neün, den jetzigen Verhältnissen angepassten Plan, deshalb geneigter sein möchten. Denn das allgemeine Ziel bleibt ja stehen, nur Form und Mittel sind geändert.

Schliemann muss wo möglich für uns gewonnen werden, wie Ew. Hochwohlgeborn. mit grossem Rechte annehmen. Auch will ich dafür von hier aus extra acte Alles thun.

Ew. Hochwohlgeborener sowie S. Exc. Herrn von Balan, dem ich nächstens aufwarte, danke ich nochmals für die freundliche Rücksicht welche Sie mir geschenkt.

Mit ausgezeichnete Hochachtung und Empfehlungen”

Usedom

Εκ μέρους τού ιδίου διπλωμάτου ακολουθεί και το δεύτερον κείμενον:

2) I 22628 pr. 9. August 1873
(Signatur unlesentlich)

Berlin, den 31. Juli 1873

“Dem Auswärtigen Amte danke ich verbindlichst für die mittel geehrten Schreibens vom 29. d. Mts. 22,288/16,416 mir zugewandene weitere Nachricht Hinsichts der Ausgrabungen in Griechenland. Man darf wohl annehmen, dass Herr von Wagner, sobald er in Besitz des Projekts der 8 Punkte sein wird, daraus ersehen werde, dass dasselbe nicht nur Olympia und Mykene sondern jeden Schliemannschen und sonstigen Ausgrabungsversuch ausschliesse, so lange das Abkommen in Kraft bleibt”.

Usedom

An
das Auswärtige Amt
hier

IV General 310

(Signatur unlesentlich)

Karl Georg Ludwig Guido, Graf von Usedom, preussischer Diplomat, 1872-1879, kommissarischer Gen.-Direktor der Königlichen Museen zu Berlin.

Θερμαί εκφράζονται και προς την Διεύθυνσιν τού ως άνω Museum für Vor- und Frühgeschichte, Charlottenburg, Berlin διά την εν έτει 1988 αρχικώς και, ακολούθως, εν έτει 1990 άδειαν προς μελέτην του ως άνω υλικού με βοήθειαν της αείμνηστου Barbara Fänsen.

Συμπέρασμα

Εφ' όσον ο Ερρίκος Σλήμαν είχε πρόσβασιν κατά την δεκαετίαν 1870 εις αυτά τα αρχεία, είναι αμφίβολον κατά πόσον θα απεδέχετο την φιλικήν κατά το έτος 1879 τού R. Virchow παρέμβασιν διά το θέμα της δωρεάς των τρωικών αρχαιοτήτων εις τα Μουσεία τού Βερολίνου.

Όντως, η καταβληθείσα εντός τού αυτού μηνός προσπάθεια ήτο διπρόσωπη, τό μέν να τού αποσπάσουν τα εκ Τροίας ευρήματα τό δέ νά τόν αποκλείσουν εκ των δύο που επεθύμει να διεξαγάγη εις την Ελλάδα ανασκαφών εις Μυκήνας και εις Ολυμπίαν. Ενδεχομένως, μάλιστα, λόγω διπλωματικών παρεμβάσεων εκ μέρους της Υψηλής Πύλης, δεν τού εδόθη άδεια να ιδρύση τό εις Αθήνας προγραμματιζόμενον «Σλημάννειον Μουσείον» και δεν τού εδόθη, τελικώς, προσωπική άδεια προκειμένου να διεξαγάγη την εις Μυκήνας ανασκαφήν. Ποίος γνωρίζει; Βεβαίως, δεδομένη μετα πιεστικών απειλών και η παρέμβασις της Οθωμανικής Κυβερνήσεως εις την Ελληνικήν διά την τύχην του θησαυρού Α της Τροίας εν έτει 1874 και ενώ είχαν αρχίσει αι δικαστικά διαμάχαι εις Αθήνας διά τον παρανόμως εκ της Τουρκίας εξαχθέντα θησαυρόν αλλά και διά τις λοιπές αρχαιότητες. Εφ' όσον δε είχαν υποστή όσα υπέστη ως γνήσιος Γερμανός, που είχε την νοοτροπίαν ότι αι αρχαιότητες ανήκον εις αυτόν, είναι ευνόητον ότι δεν του επιτρεπέτο να αποδεχθή την κατά τα τέλη, ακριβώς, τού έτους 1876 υποβληθείσαν αρμοδίως προς παρασημοφόρησίν του γραπτήν πρότασιν τού Υπουργείου Δημοσίας Εκπαιδεύσεως

Η εις Μυκήνας ανασκαφή διεξήχθη υπό του Ερρ. Σλήμαν και αι διαμφισβητούμενα τρωικά αρχαιότητες, αι οποία ανήκον, πλέον, νομοτύπως εις τον Ερρίκον Σλήμαν, εδωρήθησαν υπ' αυτού εις τά Μουσεία τού Βερολίνου. Αι εξέλιξεις αποτυπώνονται ως άριστα εις την αφήγησιν τής δρ Ger. Saherwala, Der Grundstock der Berliner Troja-Sammlung. Brosamen für Berlin? in: SGM, HSSTrAlt, Berlin 1993, 19-25, Das Jahr 1880. Überlegungen - Bedingungen -

Verhandlungen, αυτόθι, 26-30, Das Jahr 1881, αυτόθι, 31-35.

Η αποκατάσταση της τάξεως

Όσα εξετάθησαν, οφείλονται εις την απρόσκοπτον, που μού επετράπετο, πάντοτε, εργασίαν εις το Literatur Archiv της Βερολιναίας Ακαδημίας των Επιστημών, αλλά και εις την αμέριστον βοήθειαν που μού παρείχετο εκ μέρους υπευθύνων του Αρχείου της Ακαδημίας (δρ Kl. Klaus κ. ά.), εις πολύτιμες υποδείξεις εκ μέρους συνεργατών (Ev. Maass) και εις την συνεχή συμπαράστασιν πολλών συναδέλφων (W. Schindler, Joachim Herrmann).

Η ως άνω μελέτη μου περαίνεται με τήν ευχήν, όπως συνενωθή η Leibniz Sozietät του Βερολίνου με τήν Ακαδημίαν Επιστημών Βερολίνου Βρανδεμβούργου δέκα πέντε και πλέον έτη μετά τήν απομάκρυνσιν τών μελών της κατά τήν περιόδον τής επανένωσης / "Wende".

Έστω καί τώρα, αλλά επειδή συνεπληρώθησαν 260 ακριβώς έτη από τής γεννήσεως του Gottfried Wilhelm Leibniz, 205 έτη μετά την ίδρυσιν της Ακαδημίας καί 190 έτη από του θανάτου του, εις τό πνεύμα, δηλ., τής κοσμοθεωρίας του Leibniz, θεωρώ επάναγκες να προτείνω να επανορθωθή το σφάλμα που εσημειώθη κατά την "Wende", ευθύς μετά την επανένωσιν της μείζονος Γερμανίας.

Δεν είναι δυνατόν να υπάρχουν δύο ταυτόσημοι Ακαδημαίι εις την ιδίαν πόλιν και, μάλιστα, εκατέρα με εξέχοντας επιστήμονας εις τους κόλπους της.

Έστω, εις μνήμην το μεν του Rudolf Virchow, κατ' έξοχήν εκπροσώπου της Ιατρικής Επιστήμης εις την Γερμανίαν, πρώτου επιτίμου διδάκτορος της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, πυλώνος τής Προϊστορικής Αρχαιολογίας (μετά του Ερρίκου Σλήμαν κατά την αποστροφήν του συγχρόνου των Carl Schuchhardt), εκ τών συνιδρυτών του Κόμματος τών Φιλελευθέρων, επιφανούς μέλους τής γεραράς πρωσσικής Ακαδημίας, καθηγητού Ανθρωπολογίας εις τό Humboldt - Universität, προέδρου τής τε Βερολιναίας και της Γερμανικής Ανθρωπολογικής Εταιρείας, τό δε του αιμνήστου Johannes Irmischer, που διητήρησεν άσβεστον την επαφήν με τους συναδέλφους του του Δυτικού Τομέως, που είχεν ιδιαίτεραν σχέσιν με τήν σεβασμίαν μορφήν του Kurt Bittel, Προέδρου του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου (1974, Μαδρίτη) και με τον Helmut Kyrgieleis (θέρος 1983 εις την οικίαν μου), που διητήρει και διητήρησε μέχρι και του θανάτου του με πάμπολλους (και με τον υπογραφόμενον) Έλληνας συναδέλφους του εγκαρδιωτάτην επί δεκαετίας επικοινωνίαν, ενδείκνυται καί επιβάλλεται η εντός ευλόγου χρονικού διαστήματος επανένωσις τών δύο υψηλής στάθμης επιστημονικών συνδέσμων, που αποτελούν τιμήν διά την Γερμανίαν.

Η Leibniz Sozietät αποτελεί την Ακαδημίαν Επιστημών του Βερολίνου, όπως και η Βερολιναία και Βρανδεμβούργειος Ακαδημία Επιστημών αποτελεί ανανεωτικήν μονάδα της αυτής Ακαδημίας, αυτήν ταύτην την Ακαδημίαν της επανενωθείσης πόλεως του Βερολίνου.

Από πλευράς μου έν πραγματικόν γεγονός επιθυμώ να βεβαιώσω, ότι εις όλους τους επιστημονικούς κύκλους της Ανατ. Γερμανίας είχα εις το πλαίσιον

πλήρους εκ μέρους των φιλελευθεριότητος την δυνατότητα να εργασθώ τελείως και απολύτως αποτελεσματικώ τω τρόπω, έτι δε απροσκόπτως επί των θεμάτων των ενδιαφερόντων μου, ήτοι περί του Ερρίκου Σλήμαν, περί τής ανακτορικής του κατοικίας «Ίλιου Μέλαθρον», αλλά και περί της αυτοκρατορικής βίλλας – θερέτρου «Αχίλλειον» της Κερκύρας και της ανασκαφής Kaiser – Dörpfeld εις το ιερόν της Αθηνάς εις τους Αγ. Θεοδώρους Παλαιοπόλεως Κερκύρας, όπως ετίθεντο τα πάντα εις την διάθεσίν μου προς μελέτην, φωτοτύπουν και διά δημοσιεύουν (εις Merseburg, εις Berlin, εις Potsdam, εις Leipzig, εις Ankershagen, εις Neubukow), έτι δε εις Charlottenburg, πάντοτε, με μίαν εξαίρεσιν.

Ιδιαιτέρως, είχα πλήρη πρόσβασιν εις το υλικόν περί Rud. Virchow και H. Schliemann εις το Literatur Archiv της Βερολιναίας Ακαδημίας των Επιστημών (Jäger Str.) και προ της «Wende» και μετά αυτήν, όπως μου παρείχετο κάθε τι που είχα ανάγκη και, βεβαίως, ιδία, το υλικόν της αλληλογραφίας W. Dörpfeld και Rud. Virchow, που παρατίθεται εις την μετά χείρας μελέτην, το φωτογραφικόν υλικόν εκ του εις Αίγυπτον ταξιδίου των δύο στενών φίλων, ήτοι, των Ερρίκου Σλήμαν και Rud. Virchow, το φωτογραφικόν ομοίως εκ Τροίας υλικόν, περαιτέρω, το εκ της εις Αθήνας οικίας τού Ερρίκου Σλήμαν, όλαι λήψεις του Rud. Virchow, ακόμη δε και πρωτότυπον υλικόν, ως δημοσιεύματα επί τω θανάτω του Ερρ. Σλήμαν, διό και εκφράζω, πάντοτε, απεριόριστον την εκ μέρους μου αναγνώρισιν περί των προσφορών τούτων ιδία διατον αείμνηστον καθηγ. Wolfgang Schindler.

Ως πρώτος επιστήμων τιμηθείς μέ τό μετάλλιον Ερρίκου Σλήμαν παρά της παλαιάς Ακαδημίας τού Βερολίνου (4 Δεκεμβρίου 1990) καί ως τακτικόν μέλος τής Leibniz Sozietät (από τού έτους 1996) υποδηλώ αυτήν την επιταγήν της Επιστήμης περί αμέσου επανενώσεως των δύο Ακαδημιών της πόλεως του Βερολίνου, όπως υποδηλώ και την αναγκαιότητα να ενσωματωθούν εκ νέου εις τον κύριον κορμόν, έστω των συνταξιούχων καθηγητών και διδασκόντων εις τα Πανεπιστήμια της πρώην Ανατολικής Γερμανίας, οι κριθέντες και απομακρυνθέντες εν έτει 1991/1992 επιφανείς Γερμανοί επιστήμονες και υπογράφομαι ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΥΛ. ΚΟΡΡΕΣ.